

Figyelemirányítás és medialitás. Előszó

Jelen folyóirat-számunk a figyelemirányítás különböző mediális formáit és az ezek által összpontosított tartalmak befogadásának módját vizsgálja. Az itt olvasható tanulmányokkal reflektálni kívánjuk a téma iránt megmutatkozó élénk tudományos érdeklődést, amely a digitális korszak kezdetétől kezdve a diszciplináris (pszichológiai, filozófiai, kommunikáció- és médiatudományi, idegtudományi, evolúciobiológiai, pedagógiai) és interdiszciplináris kutatásokban jól nyomon követhető.

A figyelem neurokognitív szempontból az alapvető kognitív tájékozódáshoz, az információfeldolgozáshoz, a tudattartalmak szelektációjához kapcsolódó alapvető folyamatokat foglal magában, amelyek között a pszichológiai kutatás több területet, funkciót és komponenst különböztet meg. Ezek a distinkciók segítenek megérteni a figyelem formáit és a vonatkozó agyi hálózatok működését, mindazonáltal nem alkotnak egységes modellt, sokkal inkább a szóban forgó folyamatok széles spektrumára és változatos mintázatára világítanak rá.

A figyelmi folyamatok differenciálása elengedhetetlen az esztétikai befogadás gyakorlatainak vizsgálatában, hiszen a különböző érzékelési módok, mediális kontextusok és kommunikációs csatornák hatással vannak a figyelem folyamataira, és ennek megfelelően a figyelem sajátos formáit működtetik. Fontos a figyelem reflexív, ún. exogén komponensének vizsgálata: ebben az esetben a figyelem elindítását egy külső esemény szalienciájára (fontos, kiugró mivolta) vezethetjük vissza – ez azonban nem zárja ki, hogy a figyelem ezt követően belső reprezentációs folyamatokra terelődik. Az esztétikai befogadás kapcsán ugyanilyen fontos a figyelem tudatos, azaz az endogén formájának vizsgálata, amely akaratlagossággal jellemezhető. Ez esetben egy feladattudat vagy belső motiváció (pl. a kíváncsiság, a megértés vágya, jutalmazás stb.) tekinthető kiváltó oknak, akkor is, ha az alany egy külső eseményre koncentrálna. A figyelmi folyamatok természetesen további distinkciókkal is jellemezhetőek: leírhatók bottom-up – azaz az észlelés felől magasabb kognitív szintek felé tartó – folyamatként, amelynek során az ingerek jellemzői tekinthetőek elsődlegesnek. Ennek ellenpárját a top-down – azaz a tudatvezérelt folyamatok alkotják –, amelyekben az előzetes tudás, a tárolt érzékelési minták, a tapasztalatok vagy kauzális anticipációk játszanak meghatározó szerepet. Számos további elhatárolás is lehetséges és ezek rávilágítanak a figyelem szerteágazó és differenciált működésére: a figyelem lehet szórt, azaz irányulhat bizonyos tárgyakra, amelyeket az érzékelő kevésbé részletesen ragad meg, vagy lehet szűkebben fókuszált, azaz

korlátozódhat egy tárgy bizonyos jellemzőire. A figyelem lehet tudatos és tudatlan, a figyelem megosztható bizonyos tárgyak között stb. Mindezek az aspektusok, komponensek és modalitások adott helyzethez igazodva ökonomikusan szervezik a figyelmi folyamatokat, tehát együtt is megfigyelhetők, valamint specifikusan jelennek meg a különböző mediális tartalmak észlelésében és feldolgozásában.

Az itt olvasható tanulmányok azonban más aspektusokra is rávilágítanak, így például arra az összefüggésre, hogy a kulturális tevékenységek, művészeti formák és műfajok igazodnak a figyelmi folyamatok kapacitásához és korlátaikhoz, valamint kialakítják azokat a sajátos eszközöket, amelyek a figyelem tudatos vagy tudatlan felkeltését, terelését és irányítását szolgálják. Ezen túlmenően korábbi meggyőződések problematikus voltára is rávilágítanak, így például megkérdőjelezzik a passzív megfigyelői státusz érvényességét, a top down-folyamatok elsődlegességét és rámutatnak a figyelem kulturálisan alakított komponenseire.

A szerkesztők